

Проф. др Небојша Раичевић

Правни факултет Универзитета у Нишу

ДЕЈСТВО ОДЛУКА СУДА ПРАВДЕ О ТУМАЧЕЊУ ПРАВА ЕУ ДОНЕТИХ У ПРЕТХОДНОМ ПОСТУПКУ¹

Пошто оснивачки уговори ЕУ и секундарна регулатива то питање нису посебно уредили, правила о дејству одлука о тумачењу донетих у претходном поступку изграђена су кроз праксу Суда правде. Тај суд је у већем броју пресуда истакао да тумачење дато у претходном поступку обавезује национални суд који је поставио претходно питање, што значи да он мора пресудити спор примењујући право ЕУ онако како га је протумачио Суд правде. Иако се Суд из Луксембурга није експлицитно изјашњавао о дејству интерпретативних пресуда у осталим судским поступцима, ипак је изградио нека правила која појашњавају erga omnes учинак тих пресуда. Полазећи од тих схватања Суда правде, национални судови не могу занемарити ранија тумачења дата у претходним поступцима, већ их морају применити или упутити ново претходно питање. На тај начин интерпретативне пресуде остварују фактичко erga omnes дејство. Што се тиче временског дејства интерпретативних пресуда, оне начелно имају ретроактивно дејство (ex tunc), што значи да се њихов домаћај проширује и на правне односе настале пре доношења одлуке Суда правде о претходном питању. Међутим, тумачења права ЕУ немају утицај на одлуке националних органа које су постале правоснажне, а и сам Суд правде некада може ограничити ex tunc дејство интерпретативних пресуда.

Кључне речи: Суд правде; Претходно питање; Тумачење права ЕУ; Главни поступак; Дејство у осталим поступцима; Дејство *ratione temporis*.

Небојша Раичевић, *raicko@prafak.ni.ac.rs*.

¹ Рад представља резултат истраживања на пројекту „Заштита људских и мањинских права у европском правном простору“, бр. 179046, који финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије.

1. УВОД

Право Европске уније, поред судова те организације,² примењују и судови држава чланица. На тај начин национални судови долазе у ситуацију да примењују право које није донето од стране државе у којој они функционишу, већ од аутономних институција Европске уније (у даљем тексту: ЕУ). Пошто у тој ситуацији судови држава чланица примењују „туђе“ право, они могу бити у дилеми како да протумаче то право. Уколико национални судови имају недоумице око значења неког правила права ЕУ, они су овлашћени да Суду правде ЕУ³ упуте захтев за тумачење и од њега затраже помоћ за примену тог правила. Конкретно, уколико национални суд током било ког поступка има дилему како треба протумачити неку норму оснивачких уговора ЕУ или секундарних аката, он ће застати са својим поступком, и затражеће од Суда правде да му дâ тумачење права ЕУ неопходно за доношење пресуде у предмету који решава. Суд правде својом одлуком само ће утврдити значење права ЕУ, не упуштајуће се у даље правне учинке његове одлуке на постојећи спор пред националним судом. Након тога национални суд наставља започети поступак, окончавајући га одлуком донетом у складу са пресудом Суда правде усвојеном у претходном поступку. Та сарадња националних судова и судских органа ЕУ одвија се кроз претходни поступак, тј. поступак одлучивања о претходном питању (енг. *preliminary ruling procedure*),⁴ који је данас регулисан чл. 267 Уговора о функционисању ЕУ.⁵

Одлуку о тумачењу Суд правде доноси, по правилу, у форми пресуде (интерпретативна пресуда). Изузетно, одлука може бити донешена и у форми образложеног решења, и то онда када је питање постављено у претходном поступку идентично питању о којем је Суд већ одлучивао,

² Европска унија данас има три своја суда и то: Суд правде, Општи суд и Трибунал за службеничке спорове (за сада једини специјализовани суд). Ова три суда се означавају генеричким појмом Суд правде Европске уније.

³ За сада је једино Суд правде овлашћен да доноси одлуке о претходним питањима (чл. 267 Уговора о функционисању ЕУ). Треба рећи да чл. 256(3) истог уговора предвиђена могућност да и Општи суд одлучује о претходним питањима. Међутим, Статутом Суда правде Европске уније та одредба још увек није операционализована, тако да се претходни поступак још увек спроводи искључиво пред Судом правде.

⁴ Поред питања тумачења, у претходном поступку се може поставити и питање оцене ваљаности правних аката донетих од стране институција ЕУ.

⁵ Поступак одлучивања о претходним питањима иницијално је био предвиђен чл. 177 Уговора о оснивању ЕЕЗ, који је касније постао чл. 234. Та врста надлежности била је предвиђена и чл. 41 Уговора о оснивању Европске заједнице за угалј и челик и чл. 150 Уговора о оснивању ЕВРОАТОМА-а.

када се одговор на постављено питање може јасно извести из постојеће судске праксе, или када не постоји разумна сумња о томе какав ће одговор Суда бити.⁶

Веома је важно утврдити какво дејство одлука Суда правде о тумачењу права ЕУ донета у претходном поступку има у националним правним порецима. Управо је та проблематика предмет истраживања у овом раду. Први део је посвећен анализи дејства тих одлука у главном поступку у којем је иницирано питање тумачења права ЕУ. У другом делу рада испитује се какав значај пресуда о тумачењу има у поступцима пред осталим националним судовима, тј. њено *erga omnes* дејство. Значај одлука о тумачењу за остале националне органе у држави чији је суд упутио претходно питање представља предмет истраживања у трећем делу, док је последњи део рада посвећен временском дејству тих одлука.

2. ДЕЈСТВО ОДЛУКЕ У ГЛАВНОМ ПОСТУПКУ ПРЕД НАЦИОНАЛНИМ СУДОМ

У оснивачким уговорима ЕУ и секундарним актима нема посебних норми о дејству интерпретативних пресуда Суда правде у националном поступку у којем је иницирано претходно питање. Ипак, у вишедеценијској пракси искристалисала су се одређена правила која су омогућила успешну сарадњу Суда из Луксембурга и националних судова на овом плану.

2.1. Обавеза поштовања одлуке

Суд правде је у већем броју својих пресуда истакао да тумачење дато у претходном поступку обавезује национални суд приликом одлучивања у главном поступку у којем се поставило претходно питање.⁷ Обавезност интерпретативне пресуде у главном поступку значи да национални суд мора пресудити спор примењујући право ЕУ онако како га је Суд правде протумачио. Национални суд који је затражио помоћ од Суда правде за тумачења неког правила обавезан је да прихвати то тумачење и да у складу са њим реши предмет у којем је то питање ту-

⁶ Чл. 99 Пословника Суда правде; Rules of Procedure of the Court of Justice of 25 September 2012 (*Official Journal L* 265, 29. 9. 2012), as amended on 18 June 2013 (*Official Journal L* 173, 26. 6. 2013).

⁷ Case 29/68, *Milch-, Fett- und Eierkontor GmbH v. Hauptzollamt Saarbrücken*, para. 3; Case 52-76, *Luigi Benedetti v. Munari F.lli s.a.s.*, para. 26; Case 69/85, *Wünsche Handelsgesellschaft GmbH & Co. v. Federal Republic of Germany*, para. 13; Case C-446/98, *Fazenda Pública v. Câmara Municipal do Porto*, p. I-11435, para. 49.

мачења иницирано. То је и разумљиво, јер спремност националног суда да се обрати Суду правде подразумева и његову спремност да касније примени добијено тумачење.⁸ Уколико национални суд који је упутио претходно питање не поступи у складу са тумачењем Суда правде, то предствља очигледну повреду оснивачких уговора.⁹

Одлуком о претходном питању није обавезан сам суд који је то питање упутио, већ су њоме везани и сви национални судови који буду одлучивали у каснијим фазама у том предмету (поступци по правним лековима).¹⁰ То могу бити судови који одлучују по жалби, када је претходно питање упутио суд који је одлучивао у првој инстанци. Такође, то могу бити и нижи судови уколико се предмет враћа њима на поновно одлучивање, без обзира да ли је претходно питање упутио жалбени суд или нижи суд на чију одлуку је уложена жалба.

За националне судове није обавезна само изрека пресуде о тумачењу, већ и њено образложење.¹¹ Суд правде је истакао да оперативни део пресуде мора бити тумачен у складу са релевантним деловима образложења.¹²

Међутим, чињеница да је национални суд упутио претходно питање и добио одговор не значи да он неизоставно мора применити право ЕУ чије је тумачење затражио. Уколико национални суд касније (можда баш захваљујући одговору Суда правде) дође до закључка да у предметном случају треба применити унутрашњи пропис, а не право ЕУ, он је слободан да тако поступи јер о томе које ће право применити одлучује самостално национални суд применом правила домаћег права.¹³ Као пример за ситуацију где је национални суд након добијања одговора на постављено претходно питање, ипак, одлучио да примени домаће право можемо навести понашање Касационог суда Француске у предмету *Vito Inzirillo*. Поступајући по захтеву Касационог суда Француске, Суд правде је закључио да „национално право које у држави чланици даје право на новчани додатак хендикепираним малолетним особама држављанима те државе чланице који у њој имају пребивалиште, примњује се такође и на хендикепирано малолетно лице држављанина друге државе чланице иако оно никад није радило у држави која је

⁸ H. G. Schermers, D. F. Waelbroeck, *Judicial Protection in the European Union*, Kluwer Law International, The Hague 2001, 304.

⁹ C. Baudenbacher, “The Implementation of Decisions of the ECJ and of the EFTA Court in Member States’ Domestic Legal Orders“, *Texas International Law Journal* 3/2005, 398.

¹⁰ K. Lenaerts, I. Maselis, K. Gutman, *EU Procedural Law*, Oxford University Press, Oxford 2014, 243.

¹¹ O. Tuomas, “Between Precedent and the Present“, *Turku Law Journal* 1/2001, 110.

¹² Case 135/77, Robert Bosch GmbH v Hauptzollamt Hildesheim, para. 4.

¹³ Case 29-68, Milch-, Fett- und Eierkontor GmbH v Hauptzollamt Saarbrücken, para. 3.

усвојила ту легислативу, али које живи у тој држави чланици и зависно је од свог оца који је ту запошљен као радник у смусли поменуте регулативе“ (Регулатива бр. 1408-71, прим. Н. Р.).¹⁴ Након тога, француски суд је одлучио да у датој ситуацији није примењиво комунитарно, већ домаће право према којем је новчани додатак за малолетне особе са хендикепом припада само француским држављанима.¹⁵

Такође, национални суд који је поставио претходно питање неће применити интерпретативну пресуду Суда правде уколико има потребу да постави ново претходно питање.¹⁶ У тој ситуацији, он ће поново упутити питање Суду правде и сачекати његов нови одговор. Ту могућност могу користити и судови који одлучују у каснијим фазама поступка у датом предмету. Међутим, странке у главном поступку пред националним судом немају право да од Суда правде траже тумачење пресуде о претходном питању или њену ревизију.¹⁷ Дакле, једино национални судови могу Суду правде упутити ново претходно питање. То ће бити оправдано уколико национални суд „наиђе на тешкоће у разумевању или примени пресуде, када упутити ново правно питање Суду или када упутити нове аргументе који могу довести до тога да Суд да другачији одговор на раније упућено питање“.¹⁸ Међутим, националном суду, као наравно ни странкама у главном поступку, није допуштено да искористе право постављања новог претходног питања Суду правде као средство за оспоравање ваљаности његове раније донете одлуке у претходном поступку. Одлука Суда правде о претходном питању „не спада у круг аката комунитарних институција чија се ваљаност може испитивати у поступку регулисаном чланом 177“ јер би се тиме нарушила подела надлежности између националних Судова и Суда из Луксембурга.¹⁹

Уколико национални суд не поступи ни на један од два напред наведена начина (не примени национално право нити постави ново прет-

¹⁴ Case 63-76, *Vito Inzirillo v Caisse d'allocations familiales de l'arrondissement de Lyon*, para. 22.

¹⁵ S. A. Nyikos, “The Preliminary Reference Process: National court Implementation, Changing Opportunity Structures and Litigant Desistment“, *European Union Politics* 4/2003, 401.

¹⁶ Case 29/68, *Milch-, Fett- und Eierkontor GmbH v. Hauptzollamt Saarbrücken*, para. 3; Case 40/70, *Sirena Srl v Eda Srl and others*, Order of the Court.

¹⁷ Case 40/70, *Sirena Srl v Eda Srl and others*, Order of the Court; Case C-116/96 *REV, Reisebüro Binder GmbH*, Order of the Court, paras. 8-9; Case 69/85, *Wünsche Handelsgesellschaft GmbH & Co. v Federal Republic of Germany*, Order of the Court, 5 March 1986, para. 15.

¹⁸ Case C-466/00, *Arben Kaba v Secretary of State for the Home Department*, para. 39.

¹⁹ Case 69/85, *Wünsche Handelsgesellschaft GmbH & Co. v Federal Republic of Germany*, Order of the Court, 5 March 1986, paras. 15-16. Треба рећи да се ова одлука Суда правде односи на претходни поступак за оцену ваљаности комунитарног акта, али су наведени закључци Суда свакако примењиви и на поступке који се воде ради тумачења права ЕУ.

ходно питање), већ одлучи да одмах примени право ЕУ, он га мора применити на начин интерпретиран од стране Суда правде.

Спорно је да ли национални суд који је упутио претходно питање мора у потпуности поступити по пресуди и онда када се Суд правде изјасни и о питањима која му нису била постављена. Неспорно је да у тој ситуацији национални суд мора испоштовати тумачења Суда правде која су дата на постављена питања, али је дискутабилно да ли се мора испоштовати и део тумачења који је Суд правде самоиницијативно дао. У неколико случајева из 80-тих година прошлог века који су се базирали на сличном чињеничном стању, француски судови су одбили да испоштују таква тумачења Суда правде (једино је Касациони суд сматрао да и таква тумачења треба испоштовати).²⁰ Међутим, недавно су Државни савет и Касациони суд Француске заузели став да је интерпретативна пресуда Суда правде за њих у потпуности обавезујућа, укључујући и оне делове пресуде који садрже тумачења дата изван постављеног претходног питања.²¹ И новија пракса Суда правде показује да он сматра да је овлашћен за пружање неких објашњења која национални суд није тражио, уколико процени да ће она бити корисна за окончање главног поступка.²²

Такође, било је спорно да ли национални судови треба да испоштују пресуду и онда када је Суд правде деловао *ultra vires*, базирајући своју одлуку на другачијем разумевању чињеничног стања у главном предмету од оног које има национални суд. Таква ситуација је постојала у случају *Arsenal v. Reed* када је Високи суд у Енглеској (*High Court of Justice of England and Wales*) одбио да примени закључке Суда правде о чињеничном стању. У том предмету енглески Високи суд је упутио претходно питање везано за право носиоца заштићеног знака да другим лицима забрани употребу свог знака. Суд правде је том приликом утврдио да господин Рид (*Reed*) продајући шалове са натписом „Арсенал“ крши правила о употреби туђег заштићеног знака, услед чега фудбалски клуб Арсенал има право да на основу Директиве 89/104/ЕЕС забрани такву употребу свог знака. Међутим, Енглески Високи суд је истакао да је Суд правде прекорачио своја овлашћења јер није узео у обзир чињенично стање наведено у претходном питању, већ је пресу-

²⁰ Детаљније о овим случајевима видети: С. Т. Hartley, *Основи права Европске Заједнице*, (превод), Институт за уставну и правну политику и Београдски центар за људска права, Београд 1998, 231–234.

²¹ I. G. Lang, „Učinci presude Europskog suda u prethodnom postupku“, *Prethodni postupak u pravu Europske unije – suradnja nacionalnih sudova s Europskim sudom*, (ur. Čapeta Tamara et al.), Narodne novine, Zagreb 2011, 86.

²² Case C-418/11, *Texdata Software GmbH*, para. 35; Case C-225/13, *Ville d’Ottignies-Louvain-la-Neuve and Others v Région wallonne*, para. 30

ду базирао на сопствено утврђеном чињеничном стању. Високи суд је прихватио да примени тумачење права ЕЗ онако како га је дао Суд из Луксембурга, али на чињенично стање утврђено од стране самог британског суда. Поступајући на тај начин, Високи суд је пресудио у корист господина Рида, сматрајући да није дошло до повреде заштићеног знака.²³ Међутим, у жалбеном поступку енглески Апелациони суд (*Court of Appeal*) је изменио првостепену пресуду. Овај суд се сложио са Високим судом да је Суд правде утврђивао и чињенично стање, те стога национални суд има право занемарити закључке Суда из Луксембурга утврђене на основу чињеница које се разликују од оних утврђених од стране националног суда. Међутим, Апелациони суд је нашао компромисно решење, истичући да чињенично стање утврђено од стране Суда правде одговара чињеницама које је утврдио и Високи суд, те да због тога треба испоштовати пресуду Суда из Луксембурга и пресудити у корист фудбалског клуба Арсенал.²⁴ И у доктрини се истиче да чињенично стање и национално право не спада у надлежност Суда правде, чак ни онда када су интегрисани у одлучивање о претходном питању како би Суду омогућили да националном суду пружи одговор користан за решавање главне ствари.²⁵

Суд правде не спори да у претходном поступку постоји јасна подела функција између њега и националних судова и да свака оцена чињеничног стања случаја потпада под надлежност националних судова. Међутим, у неколико новијих пресуда додаје да, у духу сарадње са националним судовима и у циљу давања корисног одговора, он им може дати смернице које сматра неопходним.²⁶

Као што је напред речено, осим у неким особеним ситуацијама каквих је у пракси било мало, интерпретативне пресуде обавезују национални суд пред којим се води главни поступак. С друге стране, странке у том поступку нису директно обавезане пресудом Суда из Луксембурга. Ставови Суда правде за њих ће постати обавезни тек кад их национални суд угради у своју пресуду. Наравно, странке у главном поступку

²³ High Court of Justice, Chancery Division, per Mr. Justice Laddie [2003] 1 All ER 137, paras. 20–27.

²⁴ Court of Appeal, Civil Division, Aldous, Clarke and Jonathan Parker LJJ, 21 May 2003 [2003] EWCA Civ 96. Више о наведеном случају видети: F.R. Barresi, „The ‘Arsenal’ of the ECJ for the Protection of Trademarks Rights“, *Legal Issues of Economic Integration* 2/2003, 157–165.

²⁵ M. Broberg, N. Fenger, *Preliminary References to the European Court of Justice*, Oxford University Press, Oxford 2014, 446.

²⁶ Case C-49/07, *Motosykletistiki Omospondia Ellados NPID (MOTOE) v Elliniko Dimosio*, ECR [2008], para. 30; Case C-545/07, *Apis-Hristovich EOOD v Lakorda AD*, ECR [2009], para. 32.

могу добровољно прихватити закључке из интерпретативне пресуде, не чекајући окончање националног поступка. Уколико је тумачење Суда правде странкама довољно јасно и очигледно је какву ће пресуду национални суд донети, оне могу постићи поравнање и тиме избећи даље трошење времена и плаћање судских трошкова.²⁷

2.2. Последице непоштовања одлуке

Уколико национални суд не поступи у складу са интерпретативном пресудом Суда правде донетом у претходном поступку, странке у главном поступку могу то навести као разлог за побијање домаће пресуде. Уколико судови који поступају по правним лековима утврде да постоји одступање од тумачења датог од стране Суда у Луксембургу, они ће укинути или преиначити пресуду нижег суда. Регулисање правних средстава која се могу користити у тој ситуацији, у искључивој је надлежности држава чланица.

Одступање националног суда од интерпретативне пресуде Суда правде представља и повреду права ЕУ. У тој ситуацији Комисија ЕУ или држава чланица може против одговорне државе покренути поступак због непоштовања обавеза. У овом случају примењује се процедура прописана правом ЕУ (чл. 258–260 Уговора о функционисању ЕУ).

На крају, треба рећи да односна држава може бити изложена и тужбама приватних субјеката који су претрпели штету због одступања од тумачења Суда из Луксембурга. До тога ће доћи уколико правна или физичка лица докажу постојање штете због таквог поступка националног суда. Доказивање постојања штете и утврђивање износа њене надокнаде врши се у парничном поступку по правилима домаћег права.

3. ДЕЈСТВО ОДЛУКЕ У ОСТАЛИМ СУДСКИМ ПОСТУПЦИМА

У оснивачким уговорима ЕУ и секундарним актима нема посебних норми ни о дејству интерпретативних пресуда Суда правде у осталим судским поступцима пред националним судовима. За разлику од дејства у главном поступку, Суд правде ни у једној својој пресуди није експлицитно потврдио *erga omnes* дејство интерпретативних пресуда. Због тога не постоји општа сагласност око дејства интерпретативних пресуда изван спора у којем је конкретно претходно питање иницирано.

²⁷ S. A. Nyikos, 401.

3.1. Пракса Суда правде

Као што је речено, Суд правде се за сада није експлицитно изјашњавао о *erga omnes* дејству интерпретативних пресуда. Ипак, постоје неке његове одлуке које садрже одређена појашњења која се тичу домашаја тумачења датих приликом одлучивања о претходном питању. У првој од њих донетој у предмету *Da Costa*, Суд правде је одбио да пружи тражено тумачење везано за директну примену чл. 12 Уговора о ЕЕЗ, са образложењем да о том питању већ постоји његово изјашњење дато у раније вођеном претходном поступку (случај 26/62, *van Gend & Loos*). У образложењу те пресуде, Суд правде је упутио национални орган који је поставио претходно питање на тај свој ранији случај.²⁸ У истој пресуди још стоји да су судови највише инстанце ослобођени обавезе постављања претходног питања уколико је Суд правде у ранијем сличном случају већ дао одговор на то питање. У предмету *CILFIT* Суд правде је поновио своје становиште из предмета *Da Costa*, нагласивши да је такво поступање нарочито оправдано када је „постављено питање суштински идентично са питањем које је већ било предмет претходног одлучивања у сличном случају“.²⁹ Међутим, Суд из Луксембурга је у случају *CILFIT* отишао корак даље, истакавши да се национални судови могу ослонити на ранија тумачења, чак и када је претходно питање постављено у другој врсти правног поступка, па и онда када постављена питања нису потпуно идентична.³⁰ Међутим, у обе ове пресуде потврђено је да и у таквим ситуацијама национални судови имају пуну слободу да Суду правде упуте ново претходно питање.³¹

Досадашња пракса Суда из Луксембурга показује да интерпретативне пресуде немају карактер *res judicata* у другим судским поступцима у којима се појављују иста или слична спорна питања. Суд правде неће одбацили захтев за одлучивање о претходном питању као недопуштен због тога што је о таквом питању већ одлучивао.³² Овај суд је и сам иста-

²⁸ Joined cases 28/62 to 30/62, *Da Costa en Schaake NV, Jacob Meijer NV, Hoechst-Holland NV v Netherlands Inland Revenue Administration*.

²⁹ Неки су критиковали такав поступак, истичући да је Суд правде требало да понови одговор дат у предмету *van Gend & Loos*; A. M. Dausen, “Practical Considerations Regarding the Preliminary Ruling Procedure Under Article 177 of the EEC Treaty”, *Fordham International Law Journal* 3/1986, 573.

³⁰ Case 283/81, *Srl CILFIT and Lanificio di Gavardo SpA v Ministry of Health*, paras. 13-14.

³¹ Joined cases 28 to 30-62, *Da Costa en Schaake NV, Jacob Meijer NV, Hoechst-Holland NV v Netherlands Inland Revenue Administration*; Case 283/81, *Srl CILFIT and Lanificio di Gavardo SpA v Ministry of Health*, para. 15.

³² J. Shaw, *Law of the European Union*, Palgrave Macmillan, New York 2000³, 413.

као да члан 177 (данас 267) „увек допушта националном суду, уколико он сматра да је то пожељно, да Суду поново упутити питање које се односи на тумачење“. Сходно томе, национални судови имају на располагању две опције: да поступе по раније датом тумачењу Суда правде или да му упуте ново претходно питање. Дакле, национални судови не могу протумачити право ЕУ ни на један други начин осим онако како га је протумачио Суд правде. Уколико не желе да примене раније тумачење, они морају затражити ново тумачење Суда правде. С друге стране, национални судови су овлашћени да ставове Суда садржане у ранијим пресудама третирају као меродавне у њиховим актуелним случајевима, чиме су ослобођени обавезе да се за исто или слично питање поново обраћају Суду из Луксембурга.³³

3.2. Став доктрине

У доктрини све мањи број теоретичара заступа становиште да интерпретативне пресуде немају дејство изван поступка у којем је постављено претходно питање. Много више њих сматра да тумачења дата у претходном поступку имају *erga omnes* дејство, односно да везују све националне судове у њиховим будућим поступцима.

Хартли (*Hartley*) сматра да тумачења Суда правде везују све судове држава чланица. Они су у обавези да испоштују ранији став Суда из Луксембурга, а уколико сматрају да је његово раније тумачење погрешно, они могу упутити ново претходно питање тражећи од њега да понови размотри тај проблем.³⁴ Као један од аргумената за *erga omnes* дејство интерпретативних пресуда наводи се декларативни карактер датог тумачења. Тумачење Суда правде не установљава никакво ново правило, већ само појашњава како постојећа правила треба разумети.³⁵ На тај начин, тумачење Суда правде постаје интегрални део тих правила, и то од њиховог ступања на снагу.³⁶ Поред тога, наводи се да и јединствена примена права ЕУ, као циљ претходног поступка, потврђује тезу о *erga omnes* дејству интерпретативних пресуда Суда правде. Да би се тај циљ постигао, тумачење права ЕУ дато у претходном поступку мора имати опште дејство и везивати све судове који примењују право ЕУ.³⁷

³³ A. Dashwood *et al.*, *Wyatt and Dashwood's European Union Law*, Hart Publishing, Oxford-Portland 2011, 229–230.

³⁴ T. C. Hartley, *The Foundations of European Union Law – An Introduction to the Constitutional and Administrative Law of the European Union*, Oxford University Press, Oxford 2014, 313.

³⁵ I. G. Lang, 93.

³⁶ K. Lenaerts, I. Maselis, K. Gutman, 245; M. Broberg, N. Fenger, 451.

³⁷ K. Lenaerts, I. Maselis, K. Gutman, 245–246; M. Broberg, N. Fenger, 452.

Могућност субјекта који нису учесници у главном поступку (државе чланице, Комисија, Савет, Европски парламент или друга тела ЕУ) да у претходном поступку изнесу своја ставове, наводи се као још један доказ да интерпретативна пресуда мора имати опште дејство, јер мора постојати логична веза између процедуре у претходном поступку и до-машаја пресуде која је у том поступку донета.³⁸

У оквиру овог доктринарног правца може се издвојити и схватање према којем интерпретативне пресуде имају фактичко *erga omnes* дејство, које се може упоредити са *erga omnes* дејством пресуда највиших националних судова у континенталним правним системима.³⁹ Иако оне формално нису правно обавезујуће за националне судове, они их поштују имајући у виду ауторитет суда који их је донео и уважавајући реалност да он од њих неће лако одступити. Национални судови, по правилу, узимају у обзир ранија тумачења Суда правде, која су им путем интерпретативних пресуда наметнута на посредан начин, и тако поста-ла саставни део принципа права ЕУ.⁴⁰

3.3. Закључне напомене

Позитивно право, а нарочито судска пракса воде закључку да се интерпретативним пресудама Суда правде не може признати формално обавезујуће дејство у судским поступцима пред националним судовима који нису били инволвирани у претходни поступак. Као додатни аргу-мент за такав закључак може се навести право Суда правда да одступи од својих ранијих пресуда. Уколико тај суд може одступити од својих ранијих пресуда, зашто би онда те пресуде у неком каснијем моменуту биле обавезне за националне судове. Можда ће Суд правде имати раз-лога да одступи од својих ставова изнетих у ранијим пресудама, а ако му се национални суд не би обратио претходним питањем, он то не би могао учинити.

Чини се, да је најприхватљивије становиште према којем пресуда о тумачењу донета у претходном поступку има фактичко *erga omnes* дејство. Национални судови не могу једноставно занемарити ранија тумачења Суда правде. Они морају поступити према ранијој интерпре-тативној пресуди или упутити ново претходно питање. Национални судови су аутономни у оцени да ли је претходно питање које се пред њима појавило идентично (слично) ранијем претходном питању или је

³⁸ K. Lenaerts, I. Maselis, K. Gutman, 245.

³⁹ M. Broberg, N. Fenger, 452; A. M. Dausés, 451.

⁴⁰ В. Кнежевић-Пређић, З. Радивојевић, *Како настаје и делује право Европске уније*, Службени гласник, Београд 2009, 178.

пак сасвим ново, па самим тим имају и пуну слободу да одлуче да ли ће се обратити Суду правде. Тиме је обавеза националних судова да у сличним случајевима следе раније интерпретативне пресуде прилично девалвирана.⁴¹ Ипак, то никако не значи да ће национални судови тиме отклонити примену ранијих тумачења Суда правде – они ће је само одложити. Иако пресуде Суда правде немају карактер прецедената, мала је вероватноћа да ће тај суд лако одступити од својих ранијих схватања.

4. ЗНАЧАЈ ОДЛУКЕ ЗА ОСТАЛЕ ОРГАНЕ У ДРЖАВИ ЧИЈИ ЈЕ СУД УПУТИО ПРЕТХОДНО ПИТАЊЕ

Поред обавеза које намеће националним судовима укљученим у главни поступак, пресуда о тумачењу може створити обавезе и за остале органе у држави чији је суд покренуо претходни поступак пред Судом правде.

У својим интерпретативним пресудама, Суд правде се није упуштао у оцену да ли је правило националног права у несагласности са правом ЕУ, нити је забрањивао примену тог правила у конкретном случају.⁴² Међутим, уколико интерпретативна пресуда покаже очигледан несклад националне регулативе са правом ЕУ, надлежни органи те државе су дужни да предузму опште или посебне мере неопходне за обезбеђење поштовања права ЕУ. Државни органи имају слободу у избору мера које ће предузети, али морају осигурати да те мере „пре свега доведу што је пре могуће до измене националног права којом ће оно бити усклађено са комунитарним правом и омогуће да права појединаца која потичу из комунитарног права буду поштована у пуном обиму“.⁴³

Ако интерпретативна пресуда покаже да у држави постоји дискриминација којом се крши право ЕУ, мора се обезбедити поштовање начела једнакости и пре него што национални органи усвоје мере које ће поново успоставити једнак третман. Ради остврења тог циља, национални судови су дужни да, без обавезе да захтевају или чекају њено претходно елиминисање путем нове легислативе, одбаце примену дискриминаторне норме домаћег права и у односу на чланове дискриминисане групе примене исте стандарде који се примењују на остала лица.⁴⁴ Суд правде

⁴¹ H. G. Schermers, D.F. Waelbroeck, 305.

⁴² Case 61/79, Amministrazione delle finanze dello Stato v Denavit italiana Srl., para. 12.

⁴³ Joined cases C-231/06 to C-233/06, Office national des pensions v Emilienne Jonkman (C-231/06) and Hélène Vercheval (C-232/06) and Noëlle Permesaen v Office national des pensions (C-233/06), para. 38.

⁴⁴ Case C-442/00, Ángel Rodríguez Caballero v Fondo de Garantía Salarial (Fogasa), ECR [2002], paras. 42-43; Joined cases C-231/06 to C-233/06, Office national des pensions v Emilienne Jonkman (C-231/06) and Hélène Vercheval (C-232/06) and Noëlle Permesaen v Office national des pensions (C-233/06), para. 39.

је нагласио да национални судови морају поступити на тај начин без обзира на то да ли им домаћи прописи дају таква овлашћења.⁴⁵

Непоступање државе на напред наведене начине, ствара могућност да Комисија или држава чланица против ње покрене поступак због непоштовања обавеза. Такође, оштећени субјекти против такве државе могу поднети тужбу за накнаду штете.⁴⁶

5. ДЕЈСТВО ОДЛУКЕ *RATIONE TEMPORIS*

Легислатива ЕУ не садржи ниједну норму које на експлицитан начин регулише временско дејство интерпретативних пресуда донетих у претходном поступку. Као и у многим другим ситуацијама, судска пракса је допринела изграђивању релевантних правила за *ratione temporis* дејство ових пресуда.

5.1. Ретроактивно дејство

У већем броју пресуда Суда правде истакнуто је да тумачење правила која он даје „објашњавају и одређују значење и домашај тог правила онако како се оно мора или је морало бити схваћено и примењено од момента његовог ступања на снагу. Дакле, протумачено правило може, и мора, бити примењено од судова чак и на односе који су настали и успостављени пре доношења пресуде којом је одговорено на захтев за тумачење“.⁴⁷ Интерпретативна пресуда донета у претходном поступку „нити ствара нити мења право, већ је искључиво декларативна, што за последицу има да она, у начелу, производи дејство од момента када је тумачено правило ступило на снагу“.⁴⁸ Тумачења садржана у тим пресудама објашњавају какво је *ab initio* значење норме права ЕУ која је била предмет анализе у претходном поступку.

Из наведеног се јасно може видети да тумачења дата у претходном поступку, у начелу, имају ретроактивно дејство (*ex tunc*), што значи да се примењују на све ситуације настале након усвајања тумаченог правила. Дакле, интерпретативне пресуде не стварају обавезе само за будуће (*ex nunc*), већ се њихово дејство проширује и на односе настале пре доношења пресуде.

⁴⁵ Case C-81/05, *Anacleto Cordero Alonso v Fondo de Garantía Salarial (Fogasa)*, para. 46.

⁴⁶ M. Broberg, N. Fenger, 450.

⁴⁷ Case 24/86, *Vincent Blaizot v University of Liège and others*, para. 27; Case C-262/96, *Sema Sürül v Bundesanstalt für Arbeit*, para. 107; Case C-347/00, *Ángel Barreira Pérez v Instituto Nacional de la Seguridad Social (INSS) and Tesorería General de la Seguridad Social (TGSS)*, para. 44.

⁴⁸ Case C-2/06, *Willy Kempter KG v Hauptzollamt Hamburg-Jonas*, ECR [2008], p. I-00411, para. 35.

5.2. Ограничења ретроактивног дејства

Иако интерпретативне пресуде у начелу имају ретроактивно дејство, постоје одређена одступања од тог општег правила. Прво одступање тиче се правоснажних одлука националних органа (*res judicata*), док се друго базира на отклањању штетних последица ретроактивне примене датог тумачења.

Тумачења права ЕУ немају утицај на оне одлуке националних органа које су постале правоснажне пре усвајања пресуде Суда правде.⁴⁹ Уколико више нема могућности за коришћење унутрашњих правних средстава (таква средства су већ искоришћена или су протекли рокови за њихово улагање), сама чињеница да је Суд правде протумачио неко правило ЕУ другачије него што је то учињено у националној одлуци, не може бити разлог за оспоравање те одлуке. Тиме је у потпуности очувано начело правне сигурности и правило *res judicata* као важна манифестација тог начела. Дакле, право ЕУ допушта да правоснажна национална пресуда остане на снази чак и када је заснована на схватању права које није у складу са тумачењем Суда правде изнетом у каснијој интерпретативној пресуди. Уколико, пак, национално право допушта поновно покретање поступка који је већ окончан правоснажном одлуком, национални орган је дужан да тако поступи уколико је његова одлука заснована на тумачењу права ЕУ које није у складу са тумачењем датим у каснијој интерпретативној пресуди Суда правде, под условом да се тиме не штети интересима трећих субјеката.⁵⁰

Поред искључења дејства у односу на правоснажно окончане националне поступке, постоји још један вид лимитирања ретроактивног дејства интерпретативних пресуда. Због штетних последица које њихово ретроактивно дејство може имати на поједине субјекте (нарочито државе чланице), Суд правде је у одређеним ситуацијама на *ad hoc* основи ограничавао *ex tunc* учинак својих пресуда. Суд је први пут тако поступио 1976. године у случају *Defrenne*. У том предмету стјуардеса Дефрен се обратила белгијском суду због тога што је примала мању зараду од својих колега стјуарта. Белгијски суд је упутио претходно питање Суду правде како би добио појашњење да ли тадашњи чл. 119 Уговора о ЕЕЗ производи директно дејство. Суд правде је одговорио позитивно, што је имплицирало да мушкарци и жене треба да имају исту зараду

⁴⁹ Case C-126/97, *Eco Swiss China Time Ltd v Benetton International NV*, para. 46; Case C-224/01, *Gerhard Köbler v Republik Österreich*, para. 38; Case C-234/04, *Rosmarie Kapferer v Schlank & Schick GmbH*, para. 20.

⁵⁰ Case C-453/00, *Kühne & Heitz NV v Produktschap voor Pluimvee en Eieren*, paras. 25-27.

за исти рад. С обзиром да би ретрокативна примена тог тумачења свим послодавцима који су дргачије обрачунавали зараду наметнула обавезу да својим радницама исплате целокупну закинуту разлику, Суд правде је искључио примену тог тумачења за период пре усвајања пресуде.⁵¹

Ограничење временског дејства интерпретативне пресуде може одредити само Суд правде, с тим што он то може учинити само истом пресудом којом даје тумачење, а не и у неком каснијем моменту. Уколико то не учини у моменту доношења интерпретативне пресуде, он то не може учинити неком својом накнадном пресудом јер би то било противно „општој и једнообразној примени комунитарног права“.⁵² Национални судови нису, пак, овлашћени да уводе временска ограничења, јер би то нарушило једнообразну примену права ЕУ.⁵³ Ограничење *ratione temporis* дејства интерпретативне пресуде не може извршити ни национални законодавац.⁵⁴ Уколико национални суд има нејасноће око домашаја временског ограничења, он може покренути нови претходни поступак и од Суда правде затражити појашњење ограничења.⁵⁵

Треба рећи да је ограничење временског дејства интерпретативних пресуда редак изузетак у пракси Суд. Такав карактер временског ограничења Суд је нагласио у већем броју пресуда, истичући да „једино изузетно, примењујући опште начело правне сигурности уграђено у комунитарни правни поредак, Суд може ограничити могућност сваког заинтересованог лица да се позове на одредбу онако како је она протумачена ради оспоравања правног односа успостављеног у доброј вери“.⁵⁶ Приликом одлучивања о ограничењу временског дејства пресуде, Суд правде је опрезно вагао „практичне последице“ њене ретроактивне примене и очување „објективности права“.⁵⁷

⁵¹ Case 43-75, Gabrielle Defrenne v Société anonyme belge de navigation aérienne Sabena.

⁵² Case 309/85, Bruno Barra v Belgian State and City of Liège, ECR [1988], p. I-00355, paras. 13-14.

⁵³ Joined cases 66, 127 and 128/79, Amministrazione delle Finanze v Srl Meridionale Industria Salumi, Fratelli Vasanelli and Fratelli Ultrocchi, para. 11.

⁵⁴ K. Lenaerts, I. Maselis, K. Gutman, 248.

⁵⁵ Case C-109/91, Gerardus Cornelis Ten Oever v Stichting Bedrijfspensioenfonds voor het Glazenwassers- en Schoonmaakbedrijf, paras. 15-20; Case C-110/91, Michael Moroni v Collo GmbH, paras. 27-33.

⁵⁶ Case 24/86, Vincent Blaizot v University of Liège and others, para. 28; Case C-163/90, Administration des Douanes et Droits Indirects v Léopold Legros and others, para. 30; Case C-415/93, Union royale belge des sociétés de football association ASBL v Jean-Marc Bosman, Royal club liégeois SA v Jean-Marc Bosman and others and Union des associations européennes de football (UEFA) v Jean-Marc Bosman, para. 142; Case C-228/05, Stradasfalti Srl v Agenzia delle Entrate - Ufficio di Trento, para. 72.

⁵⁷ Case 24/86, Vincent Blaizot v University of Liège and others, para. 30; Case C-163/90, Administration des Douanes et Droits Indirects v Léopold Legros and others, para. 30; Case C-228/05, Stradasfalti Srl v Agenzia delle Entrate - Ufficio di Trento, para. 72.

Суд правде је ограничавао временско дејство пресуде само уколико су испуњени одређени услови. Први услов је постојање објективне правне несигурности око домаћаја и значења правила тумаченог у претходном поступку. Потребно је да су државе или приватни субјекти који би трпели штетне последице ретроактивне примене пресуде, применили право ЕУ другачије него што га је протумачио Суд правде „због објективне, значајне несигурности у погледу домаћаја спорне комунитарне одредбе“,⁵⁸ односно због тога што су домаћи органи „оправдано сматрали да су национални прописи били у складу са комунитарним правом“. ⁵⁹ Суд је нарочито био склон да искључи ретроактивну примену интерпретативне пресуде уколико је правној несигурности допринело понашање неке од институција ЕУ (најчешће Комисије). Тако је у случају *Blaizot*, у којем је испитивао да ли је накнада коју су на белгијским универзитетима додатно плаћали држављани других чланица у складу са комунитарним правом, Суд правде истакао: „писма која је Комисија током 1984. године слала Белгији показују да у то време Комисија намеће додатне школарине није сматрала противним комунитарном праву. До 25. јуна 1985. године ... Комисија није дала изјаву о промени свог става. Два дана касније ... на састанку Комитета за образовање, ... Комисија је изнела став да још увек није окончала разматрање те проблематике; тј. још увек није оформила дефинитивно мишљење... Такав приступ Комисије оправдано је навео надлежне органе у Белгији да сматрају да је релевантна белгијска регулатива била у складу са комунитарним правом.“⁶⁰ Некада је Суд правде чак и само непокретање поступка од стране Комисије због кршења неке комунитарне норме од стране државе чланице (бивши чл. 169 Уговора о ЕЕЗ) сматрао оправданим разлогом за неправилно тумачење те норме од стране државе, јер је такво понашање Комисије допринело правној несигурности.⁶¹

Као други услов за ограничење *ratione temporis* дејства пресуде, Суд правде је захтевао да услед ретроактивне примене пресуде наступе озбиљне економске последице по државу чланицу (било који ниво власти) или приватне субјекте.⁶² Уколико држава не докаже да би ретроактивна

⁵⁸ Joined cases C-367/93 to C-377/93, F. G. Roders BV and others v Inspecteur der Invoerrechten en Accijnzen, para. 43.

⁵⁹ Case C-163/90, Administration des Douanes et Droits Indirects v Léopold Legros and others, para. 33.

⁶⁰ Case 24/86, Vincent Blaizot v University of Liège and others, paras. 32-33;

⁶¹ Case 43-75, Gabrielle Defrenne v Société anonyme belge de navigation aérienne Sabena, paras. 72-73.

⁶² Case 43-75, Gabrielle Defrenne v Société anonyme belge de navigation aérienne Sabena, para. 70; Joined cases C-367/93 to C-377/93, F. G. Roders BV and others v Inspecteur der Invoerrechten en Accijnzen, para. 43.

примена пресуде довела до озбиљних штетних економских последица по њу, Суд правде није ограничавао временско дејство пресуде, при томе се уопште не упуштајући у испитивање постојања првог услова (правне несигурности).⁶³

Терет доказивања испуњености услова за ограничење временског дејства интерпретативне пресуде лежи на страни која то ограничење тражи. Уколико она не пружи потребне доказе, Суд правде ће одбити њен захтев.⁶⁴

Чак и у ситуацијама када је Суд правде начелно искључио ретроактивно дејство пресуде, он је допуштао да се субјекти који су пре њеног доношења покренули релевантне националне правне поступке могу позовати на тумачења садржана у тој пресуди. Изузимање ових субјеката од временског ограничења дејства пресуде врши се како им се не би угрозила заштита права загрантованих правом ЕУ.⁶⁵ Имајући у виду овакву праксу Суда правде, у случају да у претходном поступку буде истакнут захтев за ограничење временског дејства пресуде, приватни субјекти би требало да покрену националне поступке ради остварења својих права, не чекајући исход претходног поступка. Уколико не поступи тако, а Суд правде прихвати захтев за ограничење временског дејства интерпретативне пресуде, ти субјекти би остали без правне заштите.

6. ЗАКЉУЧАК

Оснивачки уговори ЕУ и секундарна легислатива не регулишу дејство одлука Суда правде о тумачењу права ЕУ донетих у претходном поступку. Као и у многим другим случајевима, та правна празнина је попуњена захваљујући пракси Суда правде.

Када је у питању национални суд који је упутио претходно питање, пракса Суда из Луксембурга је недвосмислена и јасно показује да тај суд мора поступити у складу са тумачењем права ЕУ садржаним у интерпретативној пресуди. Уколико национални суд не поступи тако, странке у главном поступку то могу искористити као разлог за улагање правних средстава против одлуке донете у главном поступку. Поред тога, такав поступак националног суда може од стране Комисије бити оквалификован као неиспуњење уговорних обавеза дотичне државе чланице, што може довести и до покретања поступка из чл. 258–260 Уговора о функционисању ЕУ.

⁶³ Case C-138/07, *Belgische Staat v Cobelfret NV*, paras. 68-69.

⁶⁴ K. Lenaerts, I. Maselis, K. Gutman, 248.

⁶⁵ Case 43-75, *Gabrielle Defrenne v Société anonyme belge de navigation aérienne Sabena*, para. 75; Case C-262/96, *Sema Sürül v Bundesanstalt für Arbeit*, para. 112.

За разлику од дејства у главном поступку, пракса Суда правде није тако јасна код учинка интерпретативне пресуде у осталим националним поступцима. Суд засада није експлицитно признао да његове пресуде о тумачењу имају *erga omnes* дејство. Он никада до сада није одбацио захтев да одлучује о претодном питању које је раније већ било предмет његове пажње, већ је само одбијао да поново одговори на то питање, упутивши национални суд на своју ранију одлуку. Дакле, интерпретативне пресуде немају карактер *res judicata* и национални судови имају право да се обрате Суду из Луксембурга, без обзира што је он то питања већ разматрао. Ипак, национални судови, свесни да ће Суд правде тешко одступити од својих ранијих ставова, прихватају његова тумачења права ЕУ дата у ранијим претходним поступцима. На тај начин се остварује фактичко *erga omnes* дејство ранијих интерпретативних пресуда Суда правде.

Што се тиче временског дејства пресуде о претходном питању, правило је да она има ретроактивно дејство (*ex tunc*). Тумачење које је Суд дао мора се применити на све ситуације настале од момента усвајања акта, независно када је тумачење дато, осим на случајеве окончане правоснажним одлукама. Суд правде, изузетно, може ограничити ретроактивно дејство својих пресуда уколико би њихова *ex tunc* примена довела до озбиљних финансијских оптерећења, под условом да су постојале објективне околности које су довеле до погрешног разумевања тумачење норме права ЕУ.

ЛИСТА РЕФЕРЕНЦИ

Библиографске референце и документи

1. Barresi, Francesca Romana, “The ‘Arsenal’ of the ECJ for the Protection of Trademarks Rights“, *Legal Issues of Economic Integration* 2/2003;
2. Baudenbacher, Carl, “The Implementation of Decisions of the ECJ and of the EFTA Court in Member States’ Domestic Legal Orders“, *Texas International Law Journal* 3/2005;
3. Broberg, Morten, Fenger, Niels, *Preliminary References to the European Court of Justice*, Oxford University Press, Oxford 2014;
4. Case 135/77, Robert Bosch GmbH v Hauptzollamt Hildesheim, ECR [1978], p. I-855;
5. Case 24/86, Vincent Blaizot v University of Liège and others, ECR [1988], p. I-379;
6. Case 283/81, Srl CILFIT and Lanificio di Gavardo SpA v Ministry of Health, ECR [1982], p. I-3415;
7. Case 29/68, Milch-, Fett- und Eierkontor GmbH v Hauptzollamt Saarbrücken, ECR [1969], p. I-165;

8. Case 309/85, Bruno Barra v Belgian State and City of Liège, ECR [1988], p. I-00355;
9. Case 40/70, Sirena Srl v Eda Srl and others, Order of 18 October 1979, ECR [1979], p. I-3169;
10. Case 43/75, Gabrielle Defrenne v Société anonyme belge de navigation aérienne Sabena, ECR [1976], I-455;
11. Case 52-76, Luigi Benedetti v Munari F.lli s.a.s., ECR [1977], p. I-163;
12. Case 61/79, Amministrazione delle finanze dello Stato v Denkavit italiana Srl., ECR [1980], p. I-1205;
13. Case 63-76, Vito Inzirillo v Caisse d’allocations familiales de l’arrondissement de Lyon, ECR [1976], p. I-2057;
14. Case 69/85, Wünsche Handelsgesellschaft GmbH & Co. v Federal Republic of Germany, ECR [1986], p. I-947;
15. Case C-109/91, Gerardus Cornelis Ten Oever v Stichting Bedrijfspensioenfonds voor het Glazenwassers- en Schoonmaakbedrijf, ECR [1993], p. I-4879;
16. Case C-110/91, Michael Moroni v Collo GmbH, ECR [1993], p. I-6591;
17. Case C-126/97, Eco Swiss China Time Ltd v Benetton International NV, ECR [1999], p. I-3055;
18. Case C-138/07, Belgische Staat v Cobelfret NV, ECR [2009], p. I-731;
19. Case C-163/90, Administration des Douanes et Droits Indirects v Léopold Legros and others, ECR [1992], p. I-4625;
20. Case C-2/06, Willy Kempter KG v Hauptzollamt Hamburg-Jonas, ECR [2008], p. I-411;
21. Case C-224/01, Gerhard Köbler v Republik Österreich, ECR [2003], p. I-10239;
22. Case C-234/04, Rosmarie Kapferer v Schlank & Schick GmbH, ECR [2006], p. I-2585;
23. Case C-262/96, Sema Sürül v Bundesanstalt für Arbeit, ECR [1999], p. I-2685;
24. Case C-347/00, Ángel Barreira Pérez v Instituto Nacional de la Seguridad Social (INSS) and Tesorería General de la Seguridad Social (TGSS), ECR [2000], p. I-8191;
25. Case C-415/93, Union royale belge des sociétés de football association ASBL v Jean-Marc Bosman, Royal club liégeois SA v Jean-Marc Bosman and others and Union des associations européennes de football (UEFA) v Jean-Marc Bosman, ECR [1995], p. I-4921;
26. Case C-442/00, Ángel Rodríguez Caballero v Fondo de Garantía Salarial (Fogasa), ECR [2002], p. I-11915;
27. Case C-446/98, Fazenda Pública v Câmara Municipal do Porto, ECR [2000], p. I-11435;

28. Case C-453/00, Kühne & Heitz NV v Produktschap voor Pluimvee en Eieren, ECR [2004], p. I-837;
29. Case C-466/00, Arben Kaba v Secretary of State for the Home Department, ECR [2003], p. I-2219;
30. Case C-49/07, Motosykletistiki Omospondia Ellados NPID (MOTOE) v Elliniko Dimosio, ECR [2008], p. I-4863;
31. Case C-545/07, Apis-Hristovich EOOD v Lakorda AD, ECR [2009], p. I-01627;
32. Case C-81/05, Anacleto Cordero Alonso v Fondo de Garantía Salarial (Fogasa), ECR [2006], p. I-7569;
33. Dashwood, Alan, Dougan, Michael, Rodger, Barry, Spaventa, Eleanor, Wyatt, Derick, *Wayatt and Dashwood's European Union Law*, Hart Publishing, Oxford – Portland 2011;
34. Dausés, A. Manfred, “Practical Considerations Regarding the Preliminary Ruling Procedure Under Article 177 of the EEC Treaty“, *Fordham International Law Journal* 3/1986;
35. Hartley, C. Trevor, *Основи права Европске Заједнице*, (превод), Институт за уставну и правну политику и Београдски центар за људска права, Београд 1998;
36. Hartley, C. Trevor, *The Foundations of European Union Law – An Introduction to the Constitutional and Administrative Law of the European Union*, Oxford University Press, Oxford 2014;
37. Joined cases 28 to 30/62, Da Costa en Schaake NV, Jacob Meijer NV, Hoechst-Holland NV v Netherlands Inland Revenue Administration, ECR [1963], p. I-31;
38. Joined cases 66, 127 and 128/79, Amministrazione delle Finanze v Srl Meridionale Industria Salumi, Fratelli Vasanelli and Fratelli Ultrocchi, ECR [1980], p. I-1237;
39. Joined cases C-231/06 to C-233/06, Office national des pensions v Emilienne Jonkman (C-231/06) and Hélène Vercheval (C-232/06) and Noëlle Permesaen v Office national des pensions (C-233/06), ECR [2007], p. I-5149;
40. Joined cases C-367/93 to C-377/93, F. G. Roders BV and others v Inspecteur der Invoerrechten en Accijnzen, ECR [1995], p. I-2229;
41. Кнежевић-Предић, Весна, Радивојевић, Зоран, *Како настаје и делује право Европске уније*, Службени гласник, Београд 2009;
42. Lang, Iris Goldner, „Učinci presude Europskog suda u prethodnom postupku“, *Prethodni postupak u pravu Europske unije – suradnja nacionalnih sudova s Europskim sudom*, (ur. T. Čapeta et al.), Narodne novine, Zagreb 2011;
43. Lenaerts, Koen, Maselis, Ignace, Gutman, Kathleen, *EU Procedural Law*, Oxford University Press, Oxford 2014;

44. Meškić, Zlatan, Samardžić, Darko, *Pravo Evropske unije*, Sarajevo 2012;
45. Nyikos, A. Stacy, “The Preliminary Reference Process: National court Implementation, Changing Opportunity Structures and Litigant Desistment“, *European Union Politics* 4/2003;
46. Rules of Procedure of the Court of Justice of 25 September 2012 (Official Journal L 265, 29. 9. 2012), as amended on 18 June 2013 (Official Journal L 173, 26. 6. 2013);
47. Shaw, Jo, *Law of the European Union*, Palgrave Macmillan, New York 2000³;
48. Tuomas, Ojanen, “Between Precedent and the Present“, *Turku Law Journal*, 1/2001.

Associate Professor Nebojša Raičević, LL.D.

Faculty of Law, University of Niš

THE EFFECTS OF THE COURT OF JUSTICE PRELIMINARY RULINGS ON THE INTERPRETATION OF THE EU LAW

Summary

In the founding treaties of the EU as well as in secondary legislation there are no specific norms regulating the effects of the Court of Justice interpretative judgments in the proceedings either before the domestic court where the preliminary question has been raised or before other national courts. However, the judicial practice has engendered certain rules which have filled in the legal gap.

In a dozen of its judgment, the Court of Justice pointed out that the interpretation given in the preliminary ruling is binding for the referring court in the main proceedings. This implies that the national court must adjudicate the dispute by applying the EU law in line with the Court’s interpretation. The preliminary ruling is binding not only for the referring court but also for all national courts dealing with the case at a later stage of the proceedings. If domestic court fails to comply with the preliminary ruling, the parties in the main proceedings may use this as the ground for challenging the national court judgment. Concurrently, as it constitutes a breach of the EU law, the Commission may take action against the State concerned for failure to fulfill obligations.

The Court of Justice has not explicitly ruled on the effects of the interpretative judgments outside the proceedings where the preliminary question was raised. Yet, in some its decisions, this Court clarified the scope

of these judgments in the proceedings before other national courts (*erga omnes* effects).

The Court of Justice has refused to respond to the preliminary question which has already been considered in a previous preliminary ruling, but only referred the national court to the earlier Court decision. The Luxembourg Court has also confirmed that, in such situation, the courts of the last resort are not obliged to refer a preliminary question to the Court. However, as interpretative judgments do not have the *res judicata* character, the Court of Justice will not dismiss the request for a preliminary ruling as inadmissible because it has already ruled on this question. Therefore, the national courts have two options at their disposal: to comply with the earlier interpretation given by the Court of Justice, or to refer a new preliminary question to the Court. In this way, interpretative judgments have the factual *erga omnes* effect.

As for the temporal effect of preliminary rulings, judicial practice clearly shows that they, in principle, have a retroactive (*ex tunc*) effect, which means that the interpretation of that rule must be applied from the moment the rule enters into force. So, interpretative judgment does not create obligations only for the future (*ex nunc*) but their effect extends to legal relations established before the delivery of the preliminary ruling. However, interpretations of the EU law do not impact those decisions of national bodies that have already become final prior to the adoption of the Court's interpretative judgment. In addition, the Court of Justice exceptionally may *ad hoc* limit the *ex tunc* effect of the interpretative judgment if the application of retroactive effects may lead to serious financial consequences for the Member States or individual subjects, provided that the wrong interpretation has resulted from significant uncertainty in terms of the meaning of the EU law.

Key words: *Court of Justice; Preliminary ruling; Interpretation of the EU law; Main proceedings; Effect in other proceedings; Ratione temporis effects.*